

Назарій ЮРЧИШИН,

orcid.org/0000-0003-3027-0127

*аспірант кафедри всесвітньої історії та спеціальних історичних дисциплін
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
(Дрогобич, Львівська область, Україна) nazaryour@ukr.net*

ДІЯЛЬНІСТЬ ЗЕНОНА КОССАКА В УКРАЇНСЬКОМУ НАЦІОНАЛІСТИЧНОМУ РУСІ 1930-Х РР.

*Метою статті є висвітлення діяльності, ролі і значення З. Коссака в українському націоналістичному русі на західно-українських землях у 1930-х рр. **Методологічно дослідження базується** на загальнонаукових та спеціально-наукових методах історичного пізнання, а також на принципах історизму та об'єктивності. У статті застосовано такі загальнонаукові методи, як аналіз, синтез, узагальнення та класифікація. Серед спеціально-наукових методів використано метод періодизації, хронологічний та синхронний методи. **Новизна публікації** полягає у спробі на основі джерел та напрацювань попередників простежити хронологію основних подій пов'язаних з участю, роллю і функціями З. Коссака в українському національно-визвольному русі 1930-х рр. **Висновки.** З'ясовано, що на сьогоднішній день відсутнє узагальнююче дослідження присвячене діяльності З. Коссака в ОУН. В історіографії проблеми виокремлюємо праці українських авторів, які розділяємо на діаспорні і сучасні українські видання, а також публікації іноземних дослідників. Завдяки цим напрацюванням, а також джерелам із архівних установ можемо відтворити діяльність, роль і функції З. Коссака в українському національно-визвольному русі першої половини ХХ ст. Встановлено, що період 1930–1931 рр. став часом найбільшої активності З. Коссака, зокрема, на посадах бойового та організаційного референта Крайової ексекютиви ОУН, тобто, по суті другої за значимістю особи в керівництві українського націоналістичного підпілля на західно-українських землях. Він займався організаційною розбудовою мережі ОУН, планування і здійснення бойових та пропагандистських акцій, багато писав для націоналістичних видань. З осені 1931 р. почався тривалий період арештів, судів і тюремних ув'язнень, що з невеликими перервами продовжувався до грудня 1938 р. Проте навіть перебуваючи в ув'язненні З. Коссака писав ідеологічні праці і залишався авторитетом для націоналістів. Кожного разу після виходу на волю він повертався до активної участі в діяльності праворадикального руху, як на західно-українських землях в складі Польщі, так і на Закарпатті починаючи з кінця 1938 р. Постає З. Коссака загалом є знаковою для всього українського національно-визвольного руху першої половини ХХ ст.*

***Ключові слова:** Західна Україна, національно-визвольний рух, громадсько-політичне життя, судові процеси.*

Nazarii YURCHYSHYN,

orcid.org/0000-0003-3027-0127

*Graduate student at the Department of World History and Special Historical Disciplines
Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University
(Drohobych, Lviv region, Ukraine) nazaryour@ukr.net*

THE ACTIVITIES OF ZENON KOSSAK IN THE UKRAINIAN NATIONALIST MOVEMENT OF THE 1930 S

*The purpose of the article is to highlight the activity, role and significance of Z. Kossak in the Ukrainian nationalist movement in the western Ukrainian lands during the 1930 s. **The methodological basis** of the research research is general scientific and special scientific methods of historical knowledge, as well as on the principles of historicism and objectivity. The article uses such general scientific methods as analysis, synthesis, generalization and classification. Among the special scientific methods, the method of periodization, chronological and synchronous methods were used. **The novelty of the publication** consists in an attempt, based on the sources and work of predecessors, to trace the chronology of the main events related to the participation, role and functions of Z. Kossak in the Ukrainian national liberation movement of the 1930 s and the structures of the nationalist underground. **Conclusions.** It has been found that there is still no generalizing study dedicated to the activities of Z. Kossak in the OUN. In the historiography of the problem, we single out the works of Ukrainian authors, which we divide into diasporic and modern Ukrainian editions, as well as publications by foreign researchers. Thanks to these studies, as well as other sources, we can reproduce the activity, role and functions of Z. Kossak in the Ukrainian national liberation movement of the first half of the 20 th century. It was established that the period of 1930–1931 was the time of Z. Kossak's greatest activity, as a combat and organizational referent of the OUN Regional Executive, i.e., essentially the second most important person in the leadership of the Ukrainian nationalist underground in the western Ukrainian lands. He was involved in the organization of the OUN network, planning and implementation of combat and propaganda actions, wrote a lot for nationalist publications. From the autumn of 1931, a*

long period of arrests, trials and imprisonment began, which continued with small breaks until December 1938. However, even while in prison, Z. Kossaka wrote ideological works and remained an authority for nationalists. Each time after his release, he returned to active participation in the activities of the right-wing radical movement, both in the western Ukrainian lands as part of Poland, and in Zakarpattia starting from the end of 1938. The figure of Z. Kossak is generally symbolic for the entire Ukrainian national liberation movement the first half of the 20 th century.

Key words: *Western Ukraine, national liberation movement, social and political life, trial proceedings.*

Постановка проблеми. Постать Зенона Коссака znana серед дослідників українського національно-визвольного руху періоду 1920–1930-х рр. Про нього неодмінно згадується в контексті історії Організації Українських Націоналістів на початковому етапі її існування наприкінці 1920-х рр. – на початку 1930-х рр. як про бойового і організаційного референта Крайової езекутиви ОУН, тобто по-суті другої за значенням особи в керівництві українського націоналістичного підпілля на західно-українських землях. Водночас досі немає комплексного дослідження присвяченого діяльності З. Коссака в ОУН на початковому етапі її функціонування. Наявність такої узагальнюючої праці дозволила б прояснити багато загадкових і заплутаних моментів не тільки в біографії цього провідного діяча націоналістичного підпілля, але й в українському визвольному русі першої половини ХХ ст.

Аналіз попередніх досліджень. Завдяки копійчій праці дослідників впродовж останніх кількох десятиліть накопичився доволі значний масив фахової літератури присвяченої темі українського національно-визвольного руху 1920–1950-х рр., діяльності УВО та ОУН. Саме завдяки цим публікаціям, а також архівним джерелам маємо змогу доволі точно відтворити діяльність, роль і функції З. Коссака в структурах націоналістичного підпілля (наскільки це можливо, враховуючи специфіку підпільної роботи). В історіографії вказаної проблеми можна виокремити праці українських авторів, які розділяємо на діаспорні і сучасні українські видання, а також публікації зарубіжних дослідників.

До категорії праць іноземних авторів відносимо ґрунтовну й порівняно не упереджену монографію польського історика Романа Висоцького, в якій автор спираючись на великий масив документів з архівних установ Польщі, Чехії і України аналізує формування і трансформацію структур ОУН, ідеологічну основу та програмні засади Організації (Wysocki, 2003). В загальних рисах описує і аналізує виникнення й розвиток українського націоналізму дослідник зі США Джон Армстронг (Armstrong, 1963). Його праця, попри певну тенденційність, досі вважається класичною у вивченні історії українського праворадикаль-

ного руху першої половини ХХ ст., витримала кілька перевидань.

До діаспорних видань належать книга В. Мартинця про історію українського організованого націоналізму (Мартинець, 1949) виданий мельниківською фракцією ОУН збірник статей присвячений 25-літтю Організації (ОУН 1929–1954, 1955). Ймовірно найбільше зі числа діаспорних дослідників до висвітлення історії становлення і діяльності УВО та ОУН доклався Петро Мірчук в працях якого є численні згадки і про З. Коссака (Мірчук, 1985: 95-96). «Нарис історії ОУН. Т. I.» П. Мірчука був перевиданий у незалежній Україні з науковими доповненнями і коментарями та є хрестоматійною працею для вчених, які займаються дослідженням ОУН періоду між двома світовими війнами (Мірчук, 2007). Окремо П. Мірчук намагався розібратися в таємничій справі вбивства Тадеуша Голувка та ролі З. Коссака в ньому, висунувши свою версію подій (Мірчук, 1977a: 117-124; Мірчук, 1977b: 228-239; Мірчук, 1977c: 348-359).

Цінними є видання мемуарного характеру, з яких довідуємося про окремі маловідомі епізоди підпільної діяльності З. Коссака, в першу чергу на його рідній Дрогобиччині (Коссака, 1968; Драган, 1968: 2-3; Гікавий, 1968: 1074-1075; Чайковський, 1969; Книш, 1973; Тустанівський, 1973: 91-107; Гладилевич, 1973: 680-682; Гладилевич, 1978: 41-45), а також серія книг колишнього бойового референта УВО і провідного діяча ОУН Зиновія Книша, в яких на основі власних спогадів, мемуарів очевидців і учасників подій, матеріалів преси й доступних в діаспорі документів автор змальовує широку картину розвитку УВО та ОУН в міжвоєнний період. Праці З. Книша цінні перш за все фактологічним матеріалом, спогадами безпосередніх учасників подій, хоча не позбавлені й таких негативних рис як суб'єктивізм та упередженість, щодо певних осіб і подій. Безпосередньо про З. Коссака згадано в працях З. Книша присвяченим судовим процесам над членами ОУН на початку 1930-х рр. (Книш, 1973; Книш, 1975), а також його спогадах (Книш, 1953). Фактично витягом з більшої праці виданої в 1980 р., де описано окремі бойові акції УВО та ОУН в другій половині 1920 – першій половині 1930-х рр. (Книш,

1980) є невелика брошура З. Книша, яка вийшла у 1996 р. в Торонто (Канада) і Трускавці. Опубліковані в ній матеріали розкривають роль З. Коссака в організації, плануванні і проведенні одного з найвідоміших експропріаційних актів українського підпілля – нападі на пошту в Трускавці 8 серпня 1931 р., на основі свідчень безпосереднього підлеглого З. Коссака і керівника боївки, яка здійснила цей экс Михайла Гнатіва (Книш, 1996).

В Україні наукові дослідження історії націоналістичних організацій розпочалися після проголошення незалежності в 1991 р. Серед великої кількості публікацій присвячених темі українського національно-визвольного руху виділяються праці О. Дарованця (Дарованець, 2007: 5-60) про організаційні початки УВО та формування її структури, В. Муравського (Муравський, 2006) про перший Конгрес українських націоналістів, на якому створено ОУН, А. Кентія (Кентій, 1998; Кентій, 2005) про збройну боротьбу українських націоналістів, О. Пагірі (Пагіря, Посівнич, 2009: 45-88) про діяльність ОУН на Закарпатті. Особливо слід відзначити науковий доробок М. Посівнича (Посівнич, 2005: 96-103; Посівнич, 2010; Посівнич, 2012; Посівнич, 2023). Цей автор подає багато цікавої інформації про З. Коссака в контексті воєнно-політичної діяльності та бойових акції ОУН у 1929–1939 рр., а також детально висвітлює судовий процес над обвинуваченими в причетності до нападу на пошту в Городку, де одним з підсудних був З. Коссака.

Узагальнюючі дані про участь З. Коссака в структурах українського націоналістичного руху наведені в біографічній довідці авторства В. Мороза (Дарованець, Мороз, 2007: 716), статті В. Ожубка (Ожубко, 2002: 242-251), працях бориславського краєзнавця Р. Тарнавського присвячених родині Коссаків і націоналістичному підпіл्लю на території сучасного м. Борислав (Тарнавський, 2019; Тарнавський, 2021). Також інформацію про З. Коссака в контексті його взаємозв'язків з іншими чільними діячами ОУН можна знайти в біографічних дослідженнях присвячених постатям С. Бандери (Посівнич, 2018), Р. Шухевича (Сова, 2019; Ісаюк, 2023) та О. Гасина (Дем'ян, 2003). Теоретико-методологічне значення в процесі дослідження постатей діячів ОУН на Дрогобиччині мають публікації Василя Ільницького (Ільницький, 2009; Ільницький, 2012: 383-390; Ільницький, 2013а: 153-160; Ільницький, 2013б: 195-202; Ільницький, 2021: 96-105; Ільницький, Посівнич, 2024).

Метою статті є висвітлення діяльності, ролі і значення З. Коссака в українському націоналістичному русі на західно-українських землях у 1930-х рр. на основі архівних джерел, спогадів, а також попередніх напрацювань істориків та краєзнавців. Діяльність З. Коссака у Карпатській Україні (грудень 1938 р. – березень 1939 р.) виділяємо в окремий період, який заслуговує на спеціальне дослідження. Водночас дана публікація не претендує на всеохопне висвітлення теми, а є швидше спробою зібрати, систематизувати та проаналізувати доступний авторові комплекс даних про діяльність З. Коссака в українському національно-визвольному русі першої половини ХХ ст., що стане основою для подальших глибших наукових досліджень.

Виклад основного матеріалу. Попри поразку національно-визвольних змагань 1917–1921 рр. збройна боротьба українського народу за свою незалежність і державність не припинилася. На початку 1920-х рр. на Наддніпрянській Україні вирували антибільшовицькі повстання. Хоча більшість з них мали стихійний характер і доволі швидко придушувалися радянськими каральними органами, все ж збройні виступи проти більшовиків в підрадянській Україні тривали подекуди до середини 1920-х рр.

Водночас на західно-українських землях під польською окупацією визвольний рух набрав більш організованих форм. Влітку 1920 р. у Празі група старшин (офіцерів) українських армій, що опинилися на еміграції створила Військову організацію, яка ставила собі за мету продовження збройної боротьби проти окупаційних режимів і збереження військових кадрів. Остаточо оформилася організація восени 1921 р. після приїзду до Львова Євгена Коновальця, який її і очолив. Створено Начальну Колегію УВО, згодом перейменовану на Начальну Команду УВО (Дарованець, 2007: 24). Назва Українська Військова Організація з'явилася після 1924 р. (Кентій, 1998: 14). На початковому етапі існування УВО формально підпорядковувалася уряду Західно-Української Народної Республіки в екзилі, але згодом через перехід керівництва ЗУНР на чолі з Євгеном Петрушевичем на радянофільські позиції порвала з ним зв'язки. Як воєнізована організація була аполітичною структурою. УВО поєднувала людей різних політичних поглядів. Виникнувши спершу як регіональна організація, в майбутньому вона планувала розширити свою діяльність на всю територію України (Посівнич, 2023: 36). Організаційно західно-українські землі УВО розділила на округи, які очолювали окружні коменданти. Округи охоплювали кілька повітів на чолі з повітовими комендантами, яким підпорядковувалися районні команди

і нижчі осередки. Межі повітових команд переважно співпадали з давнім австрійським адміністративним поділом на повіти. Кількість округ з часом змінювалася досягнувши 15. Дрогобич і Борислав належали до Стрийської округи на чолі з отаманом (майором) Котовичем і бойовим референтом М. Бігуном. Водночас збереглася інформація про існування починаючи з 1921 р. окремої Дрогобицько-Бориславської округи (Дарованець, 2007: 44-47; Книш, 1966: 20-21). Очолював УВО на Дрогобиччині адвокатський помічник Микола Стойко, одружений з дочкою Трускавецького пароха о. Івана Валюха, він використовував брата дружини Анатолія як зв'язкового, хлопець часто відвідував дім одного з членів підпілля, урядовця Дрогобицького староства, на вул. Сніжній (нині вул. П. Сагайдачного) у Дрогобичі, від якого отримував документи та паспортні бланки для націоналістів (Книш, 1966: 34-35). Цікаво, що вул. Сніжна є паралельною до вул. Яна Собеського (нині вул. Лесі Українки), на якій мешкав З. Коссак, а Анатоль Валюх будучи членом УВО був добрим приятелем Зенона, обидва належали до ПЛАСТу хоча і не мали організаційних зв'язків у підпіллі (Книш, 1975: 436-439).

Достеменно не відомо коли, де і за яких обставин вступив в лави УВО З. Коссак. В спогадах його брата і сестри натрапляємо на згадку про залученість З. Коссака до підпільних структур починаючи з 5 класу гімназії, тобто приблизно з 1922–1923 рр. (Зенон Коссак, 1968: 21). Ймовірно вперше про існування й діяльність цієї визвольної організації Зенон міг довідатися ще в гімназіях Перемишля і Стрия у яких він навчався до осені 1921 р. (ЦДІАЛ. Ф. 179. Оп. 3. Спр. 2321. Арк. 15-16). Зокрема, у 1921–1922 рр. в Перемишльській гімназії діяла група членів УВО у складі 8 осіб (Дарованець, 2007: 26), а Стрийщина стала одним з регіонів, де УВО особливо інтенсивно проводила саботажну акцію влітку–восени 1922 р. (Мартинець, 1949: 43). Особливу активність на Дрогобиччині у першій половині 1920-х рр. проявляла організаційна п'ятірка УВО в Бориславі. Своєю діяльністю вона дала поштовх до створення низки місцевих громадських організацій і підняття рівня національної свідомості робітників-українців (Тустанівський, 1973: 93-94). Свідком всіх цих подій був З. Коссак. Спершу він ймовірно не був залучений до бойових актів, а виконував організаційну, розвідувальну або пропагандистську роботу. Очевидно, що покладені на нього обов'язки виконував добре, бо вже від 1927 р. став повітовим провідником УВО на Дрогобиччині (Дарованець, Мороз, 2007: 716). Збере-

глися свідчення про характер діяльності Зенона в цей час: він виголошував ідеологічні доповіді по селах Дрогобиччини, дискутував з представниками лівого руху, організовував акції бойкоту студентів, які попри існування Таємного українського університету у Львові, вступали до польських державних вишів, розповсюджував серед співучнів нелегальне видання УВО «Сурма», працював з молоддю в ПЛАСТі і «Соколі». За таку активність його навіть виключили з 7 класу гімназії, але згодом поновили (Зенон Коссак, 1968: 22-23).

В середині 1920-х рр. УВО пережило своєрідну кризу пов'язану з необхідністю мати чітко виражену ідеологічну основу своєї діяльності, водночас в Західній Україні і на еміграції сформувалося кілька молодіжних націоналістичних організацій, серед яких особливо виділявся Союз української націоналістичної молоді (СУНМ), до керівництва якого входив З. Коссак. На I-му Конгресі Українських Націоналістів 28 січня – лютого 1929 р. у Відні УВО і більшість цих організацій об'єдналися в Організацію українських націоналістів, яка ставила собі за мету повне звільнення всіх етнічних українських земель від іноземних окупантів і створення Української самостійної соборної держави. Очолив ОУН Євген Коновалець. Організаційна структура ОУН на ЗУЗ в основному копіювала поділ прийнятий в УВО (Мірчук, 2007: 50-86). За інформацією, яку подає П. Мірчук у лютому 1929 р. Є. Коновалець затвердив склад Крайової езекутиви (виконавчого органу) ОУН на західно-українських землях на чолі з Крайовим провідником Богданом Кравцівим. З. Коссак був призначений бойовим референтом (Посівнич, 2023: 52). Однак, на думку польського дослідника Р. Висоцького З. Коссак не міг в цей час займати такої посади, оскільки її в структурі організації ще не існувало. У листопаді 1929 р. йому запропонували стати бойовим референтом УВО, але він відмовився (Wysocki, 2003: 116-117). Такий стан речей, на нашу думку, можна пояснити певним дуалізмом націоналістичного підпілля на початковому етапі існування ОУН, адже майже до 1934 р. паралельно існували структури ОУН і УВО, яка тільки згодом остаточно організаційно злилася з ОУН ставши виконувати по суті роль її бойової референтури. Націоналісти вважали саме збройну боротьбу найбільш ефективним засобом здобуття незалежності. Це вилилося у концепцію «перманентної революції», одним з ключових аспектів якої було постійне протистояння окупаційній системі. При цьому застосовували методи саботажу, убивств найбільш одіозних представників влади (атентатів), а для фінансового забезпечення

дій підпілля вчинення експропріаційних нападів (ексів) на державні установи з метою здобуття коштів (Посівнич, 2023: 64).

У 1929–1931 рр. З. Коссака був повітовим провідником ОУН Дрогобиччини (Дарованець, Мороз, 2007: 716). Повітовим організаційним референтом став поет і товариш Зенона Михайло Смола (Тустанівський, 1973: 96). Саме на цей час припадає активізація бойових акцій українського націоналістичного підпілля на Дрогобиччині. У другій половині 1929 р. З. Коссака став організатором двох експропріаційних нападів під Бориславом. Один з них відбувся 2 вересня 1929 р. поблизу Східниці, в результаті було здобуто 350 злотих, в ролі виконавців цього ексу поліція підозрювала З. Коссака та М. Гнатіва (Посівнич, 2012: 42-43).

Період 1930–1931 рр. став часом найбільшої активності Зенона в націоналістичному підпіллі, більшість спогадів і документів про його діяльність стосуються саме цих двох років і дозволяють детально відтворити її. На початку 1930 р. З. Коссака разом з С. Бандерою були активними співробітниками видавництва «Вісник» у Львові очолюваного Д. Донцовим, крім того Зенон багато писав для Бюлетня КЕ ОУН (Посівнич, 2018: 65). В лютому 1930 р. відбулася Перша конференція ОУН на ЗУЗ, на ній серед іншого було затверджено З. Коссака організаційним референтом. Водночас продовжувала існувати проблема організаційних взаємовідносин і підпорядкування УВО ОУН. Для її вирішення в травні цього ж року було проведено спеціальну конференцію представників обидвох націоналістичних організацій в підземеллях собору Св. Юра у Львові. На ній З. Коссака як представник від КЕ ОУН гаряче відстоював думку про потребу негайного злиття УВО з ОУН шляхом підпорядкування останній. Зрештою конференція конкретного рішення не прийняла визнавши, що це належить до повноважень Проводу ОУН і Начальної Команди УВО, які зібралися в червні на Конференції в Празі. Було досягнуто порозуміння шляхом призначення сотника Ю. Головінського одночасно Крайовим комендантом УВО і Крайовим провідником ОУН. Він мав провести злиття двох структур (Мірчук, 2007: 118-119; Книш, 1953: 95-99). Ю. Головінський сформував новий склад КЕ ОУН, де бойовим референтом став Р. Шухевич, а З. Коссака його заступником. 1 червня 1930 р. в Ужгороді був здійснений замах членом місцевої мережі ОУН Ф. Тацінцем на відомого на Закарпатті москвофільського діяча Є. Сабова. Існує думка про узгодженість цього атентату з бойовою референтурою ОУН під керівництвом Р. Шухевича і З. Коссака (Пагіря, Посів-

нич, 2009: 47). Влітку 1930 р. в Західній Україні проведено другу саботажну акцію (т. зв. частковий виступ ОУН). Існує припущення, що одним з ініціаторів цих дій був З. Коссака. Він також організував і особисто брав участь разом з Я. Стасівим, Г. Бозиком, Я. Пождаром та ще одним невідомим у вдалому ексі на поштову каретку 28 жовтня 1930 р. біля с. Белзця Рава-Руського повіту. У результаті було здобуто понад 13 тис. злотих. Однак після вбивства Ю. Головінського 30 вересня польською поліцією експропріаційна діяльність припиняється на пів року і видано наказ про припинення саботажних акцій, відповіддю на які стала брутальна «пацифікація» (умиротворення) українських сіл польськими каральними підрозділами восени (Посівнич, 2023: 130).

Крайову Екзекутиву наприкінці 1930 р. очолював Степан Охримович. Він повторно призначив Р. Шухевича бойовим референтом і направив Зенона для організації спеціальної бойової групи на Дрогобиччину. До складу цієї бойовки З. Коссака залучив М. Гнатіва, Л. Криська, Д. Данилишина, В. Біласа та бойовика на псевдо «Оса» (П. Мірчук вважав його справжнє ім'я невідомим, М. Посівнич стверджує що це було псевдо В. Біласа, а у Варшавському акті обвинувачення С. Бандери та інших членів ОУН вказано що це псевдо М. Гнатіва). Вони належали до різних організаційних п'ятірок і лише для виконання бойових акцій об'єднувалися в окрему бойовку, що сприяло конспірації (Посівнич, 2005: 93; Посівнич, 2023: 143). Пік її бойової активності припадає на літо 1931 р.

З метою організації підпільної мережі й бойових акцій З. Коссака багато переміщався територією Західної України. Часто бував у Перемишлі, Львові, Стрию, Бережанах та гірських прикордонних з Чехословаччиною районах. В цьому контексті цікавою є інформація з кримінальної справи його брата Йосифа Коссака, який жив в підрадянській Україні. Він стверджував, що наприкінці 1930 р. Зенон разом з 4-ма товаришами нелегально перейшов кордон з УСРР поблизу м. Волочиськ і 9 січня 1931 р. зустрічався з братом в м. Луганськ (Тарнавський, 2021: 168-169). Інших джерел, які б підтверджували цей факт виявити не вдалося (принаймні поки що) але це цілком узгоджується з намаганнями ОУН поширити свою мережу на територію Наддніпрянщини у 1930-х рр. (Косик, 2009: 11-19; Мірчук, 2007: 160-178).

З. Коссака від вересня 1930 р. знову став організаційним референтом і зумів підготувати проведення на початку 1931 р. у Львові Крайової конференції ОУН, яка затвердила новий склад КЕ на чолі з С. Охримовичем і самого Зенона на посаді

організаційного референта (Мірчук, 2007: 118-119; Книш, 1953: 95-99, 207). Однак у квітні 1931 р. вийшовши на волю після ув'язнення в польській тюрмі С. Охримович помирає. Коли його ховали 12 квітня саме З. Косак і С. Бандера організували масові меморіальні збори, що перетворилися на багатотисячний мітинг (Тарнавський, 2021: 171).

Незважаючи на репресії проти членів ОУН бойова референтура відновила екси. З метою організації ексу Зенон двічі (на весні і влітку 1931 р.) відвідував Перемишль. Сам напад на поштовий віз відбувся 31 липня 1931 р. поблизу Бірчі під Перемишлем пройшовши порівняно вдало. Того ж дня дрогобицька бойова група у складі В. Біласа, Д. Данилишина, М. Гнатіва, Л. Криська, М. Лабовки та ще двох не відомих вчинила напад на «Банк Людовий» в Бориславі, який планувався З. Косаком та Омеляном Сенником ще з 1929 р., 8 серпня ця ж група підсилена Володимиром Біласом, М. Вишняком, Я. Петрівим, М. Ільківим та П. Лоцуняком здійснила ще один екс на Трускавецьку пошту, ініціатором якого був З. Косак. Також 31 липня було вчинено напад на поштовий віз біля Печеніжина. В результаті цих акцій було здобуто близько 100 тис злотих. 24 серпня підпільник Євген Петрів вбив поліційного агента Якуба Буксу, який наблизився до розкриття учасників нападу у Трускавці (Книш, 1980: 93; Посівнич, 2005: 96-103; Посівнич, 2012: 46-47). Але найрезонанснішим замахом націоналістичного підпілля того часу, без сумніву, стало вбивство 29 серпня 1931 р. польського політичного діяча Тадеуша Голувка, який перебував на відпочинку в пансіонаті Сестер-Служебниць у Трускавці. Щодо осіб організаторів і виконавців атентату тривалий час точаться дискусії. Вважається, що здійснили його бойовики ОУН з Трускавця В. Білас і Д. Данилиши. Однак існують суперечливі дані про те, чи була їхня акція узгоджена з вищим керівництвом. Дослідник П. Мірчук стверджував, що план вбивства санкціонували члени КЕ ОУН І. Габрусевич, Р. Шухевич і З. Косак (Мірчук, 1977а: 117-124; Мірчук, 1977б: 228-239; Мірчук, 1977с: 348-359; Мірчук, 2007: 214-222). Водночас, З. Книш на основі спогадів командира трускавецьких боївкарів М. Гнатіва доводив, що це була місцева ініціатива, яку не встигли узгодити з вищим керівництвом і З. Косак не мав до замаху відношення (Книш, 1975: 448-468). Поліція розшукувала Зенона за підозрою в організації вбивства й змогла його вистежити за доносом завербованого члена ОУН Романа Барановського, який отримав за це 1500 злотих. З. Косака арештували напри-

кінці вересня 1931 р. на залізничному вокзалі в Скнилові. Утримували майже рік у тюрмах Дрогобича, Львова, Самбора. Застосовували тортури й шантаж але не змогли нічого довести (Зенон Косак, 1968: 24-26).

Після виходу на волю З. Косак влітку–восени 1932 р. знову очолював організаційну референтуру. Скерував В. Біласа і Д. Данилишина для здійснення нападу на пошту в м. Городок, який відбувся 30 листопада 1932 р. і пройшов вкрай невдало. Біласа і Данилишина схопили, арештували й З. Косака. Їх судили наглим (швидким, надзвичайним) судом у Львові 17–22 грудня 1932 р. Зенону загрожувала смертна кара але стараннями Р. Шухевича вдалося підкупити одного з суддів і справу Косака передали звичайному суду для подальшого розгляду (Ісаюк, 2023: 120-122). Новий процес завершився 23 червня 1933 р. Зенону присудили 7 років ув'язнення але адвокати подали касаційну заяву і після її розгляду Верховним судом у Варшаві 13 листопада 1933 р. призначено новий судовий процес (Найвисший суд, 1933: 5). Від проходив 29–31 січня 1934 р. Після чергового судового розгляду термін покарання збільшили до 8 р. (Третій судовий процес, 1934: 2) але адвокати знову подали касацію і врешті новим судовим рішенням від 28 червня 1934 р. термін ув'язнення скоротили до шести з половиною років (З.Косак ще раз перед судом, 1934: 6), а в кінці 1936 р. в результаті амністії він вийшов на волю (Дарованець, Мороз, 2007: 716). Ув'язнення відбував в львівських «Бригідках», де написав ідеологічну працю про націоналізм, а також в тюрмах у Серадзі і Вронках, де в співавторстві з Дмитром Мироном склав «44 правила життя українського націоналіста», був тюремним старостою для ув'язнених націоналістів.

Після виходу на волю ще двічі був ув'язнений. Вперше – на три місяці з 1 вересня по 30 листопада 1937 р. за підозрою в нападі на поштовий уряд с. Фірлеєва (нині с. Липівка Івано-Франківської обл.) (Вийшов на волю, 1937: 8; Вийшли на волю, 1937: 3; З.Косак вийшов на волю, 1937: 6; Вийшли на волю, 1937: 5). З. Косака арештували разом з і ще 18-ма підозрюваними в причетності до ОУН. Заарештованих утримували під слідством в бережанській тюрмі. Як згодом виявилось це пограбування скоїли звичайні кримінальні злочинці (Хто нападав на пошту у Ферлієві, 1938: 6). Вдруге Зенона заарештували за участь в організації втечі з тюрми С. Бандери 4 вересня 1938 р. і протримали під слідством до кінця листопада, однак за відсутністю доказів його звільнили

(Посівнич, 2018: 129). Водночас восени 1938 р. на Закарпатті розпочалися процеси, які в березні наступного 1939 р. привели до проголошення незалежної Карпатської України, саме за Карпати вирушить Зенон в грудні 1938 р. Так розпочався останній етап життєвого шляху дрогобицького націоналіста.

Висновки. Попри важливість постаті З. Коссака в націоналістичному русі 1920–1930-х рр. досі немає комплексного дослідження присвяченого його діяльності в ОУН. В історіографії теми виділяємо праці іноземних та українських авторів, які розділяємо на діаспорні видання і сучасні українські.

У статті на основі матеріалів преси та напрацювань попередників відтворено хронологію основних подій пов'язаних з діяльністю З. Коссака в структурах націоналістичного підпілля. Встановлено, що 1930–1931 рр. стали часом найбільшої активності Зенона як бойового та організаційного референта КЕ ОУН. Він безпосередньо займався розбудовою організаційної мережі ОУН, планування і здійснення бойових акцій.

З осені 1931 р. почався період арештів, судів і тюремних ув'язнень, що з невеликими перервами тривав до грудня 1938 р. Однак навіть перебуваючи в ув'язненні З. Коссака писав ідеологічні праці і залишався авторитетом для націоналістів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Варшавський акт обвинувачення Степана Бандери та товаришів / [упор. М. Посівнич]. Львів: ЦДВР, 2005. 199 с.
2. Вийшли на волю. *Гомін Краю*. 15.12.1937.Ч. 2.С. 5.
3. Вийшли на волю. *Діло*. 03.12.1937.Ч. 267.С. 3.
4. Вийшов на волю. *Діло*. 02.12.1937.Ч. 266.С. 8.
5. Гікавий М. Зенон Коссака – провідний український націоналіст. *Визвольний шлях*. 1968. Кн. 09 (246). С. 1074–1075.
6. Гладилевич А. Дрогобицька студентська секція в 1931–1936 роках(спогад). *Дрогобиччина – земля Івана Франка*. Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто, 1978. Т. II. С. 41–45.
7. Гладилевич А. Зенон Коссака. *Дрогобиччина – земля Івана Франка*. Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто, 1973. Т. I. С. 680–682.
8. Дарованець О. Організаційні початки УВО та формування її структури (1920–1922) *Український визвольний рух*. Львів: Центр досліджень визвольного руху, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2007. Збірник 11.С. 5-60.
9. Дарованець, О., Мороз, В., Муравський, В. Коссака Зенон. Націоналістичний рух 1920–1930-х років (матеріали до біографічного довідника). *П. Мірчук. Нарис історії ОУН. 1920–1939 роки*. Вид. третє, допов. В. Мороз (Ред.). Київ: Українське видавництво, 2007. С. 716.
10. Дем'ян Г. Генерал УПА Олекса Гасин – «Лицар». Львів: Інститут народознавства НАНУ, 2003. 647 с.
11. Драган А. Там, де людям роги приправляють. *Свобода*. 10.01.1968. № 5. С. 2–3.
12. Зенон Коссака вийшов на волю. *Наш прапор*. 06.12.1937.Ч. 134. С. 6.
13. Зенон Коссака ще раз перед судом. *Наш прапор*. 5.07.1934.Ч. 50. С. 6.
14. Зенон Коссака(Розповідь сестри Оленки і брата інж. Богдана). *Коссака, Охримович, Тураш*. Торонто: ЛВУ, 1968. С. 19–29.
15. Ільницький В. Дрогобицька округа ОУН: структура і керівний склад (1945–1952 рр.). Дрогобич: Вимір, 2009. 368 с.
16. Ільницький В. Життєвий і бойовий шлях Петра Мельника – “Хмари” (за матеріалами особистих зізнань та документів репресивно-каральних органів). *Галичина. Всеукраїнський науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис. До 70-річчя створення Української повстанської армії* [головний редактор М. Кугутяк]. – 2013. Ч. 24. С. 195–202.
17. Ільницький В. *Життєвий та бойовий шлях Володимира Фрайта (1911–1951). Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи*. Том V: Динаміка наукових та освітніх досліджень в умовах пандемії [колективна монографія] / [Наукова редакція: Я. Гжесяк, І. Зимомря, В. Ільницький]. Конін – Ужгород – Херсон: Посвіт, 2021. С. 96–105.
18. Ільницький В. *Постать Ярослава Мельника-“Роберта” на тлі українського визвольного руху*. Діалог культур – феномен у міждисциплінарному вимірі / [за ред. проф. Н. Скотної, проф. І. Зимомрі]. Дрогобич: Посвіт, 2013. С. 153–160.
19. Ільницький В. Провідник Карпатського крайового проводу ОУН – Степан Слободян- “Сфрем”, “Клим”. *Збірник наукових праць молодих учених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка* / [редактори-упорядники В. Ільницький, А. Душний, І. Зимомря]. – Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ ДДПУ імені Івана Франка, 2012. Вип. 1. С. 383–390.
20. Ільницький В., Посівнич М. Василь Регей («Кіт»): «Історія народу пишеться долями людей». Дрогобич: Посвіт, 2024. 160 с.
21. Ісаюк О. Роман Шухевич. Життя легенди. К.: Наш Формат, 2023. 464 с.: іл.
22. Кентій А. Нариси історії Організації Українських Націоналістів (1929–1941). К., 1998. 200 с.

23. Кентій А. Українська Військова організація(УВО) в 1920–1928 рр. Короткий нарис. / Анатолій Кентій. К., 1998. 81 с.
24. Кентій А. Збройний чин українських націоналістів 1920–1956. Історико-архівні нариси / Анатолій Кентій. Т. 1: Від Української Військової Організації до організованого українського націоналізму. 1920–1942. К., 2005. 332 с.;
25. Книш З. В сутінках зради. (Убивство Тадеуша Голувка на тлі зради Романа Бараноського). Торонто: Срібна сурма, 1975. 659 с.
26. Книш З. Власним руслом. Українська Військова Організація від осені 1922 до літа 1924 року. Торонто: Срібна сурма, 1966. 260 с.
27. Книш З. Городок. Торонто: Срібна сурма, 1973. 552 с.
28. Книш З. Дрижить підземний гук. (Спогади з 1930 і 1931 рр. в Галичині). Вінніпег, 1953. 340 с.
29. Книш З. На життя і смерть... Сторінки з історії УВО. Торонто: Срібна сурма, 1980. 258 с.
30. Книш З. Напад на пошту в Трускавці. Бібліотека «Франкової криниці». Торонто – Трускавець, 1996. 16 с.
31. Конгрес Українських Націоналістів 1929 рік. Документи і матеріали / [Упор. В. Муравський]. Львів: ЛНБ ім. В. Стефаника НАН України, ЦДВР, 2006. 420 с.; іл.
32. Косик В. Спецоперації НКВД – КГБ проти ОУН: боротьба Москви проти українського націоналізму 1933–1943. Дослідження методів боротьби. Львів: Галицька видавнича спілка, 2009. 160 с.
33. Коссак, Охримович, Тураш. Торонто: ЛВУ, 1968. 190 с.
34. Мартинець В. Українське підпілля. Від УВО до ОУН: Спогади і матеріали до передісторії та історії українського організованого націоналізму. Б.м.в, 1949. 421 с.
35. Мірчук П. Справа вбивства Т.Голувка. *Визвольний шлях*. Лондон, 1977. Кн. 1. С. 117–124;
36. Мірчук П. Справа вбивства Т.Голувка. *Визвольний шлях*. Лондон, 1977. Кн. 2. С. 228–239;
37. Мірчук П. Справа вбивства Т.Голувка. *Визвольний шлях*. Лондон, 1977. Кн. 3. С. 348–359.
38. Мірчук П. Зенон Коссак. П. Мірчук. *Революційний змаг за УССД. Хто такі «бандерівці», «мельниківці», «двійкарі»*. Нью-Йорк – Торонто – Лондон: Союз Українських Політв'язнів, 1985. Т. I. С. 95–96.
39. Мірчук П. Нарис історії ОУН. 1920–1930 роки. / Петро Мірчук / [Автори і упор. доповнень: О. Дарованець, В. Мороз (відп. ред.), В. Муравський, М. Посівнич]. Київ: УВС, 2007. 1006 с. (Видання третє).
40. Найвищий суд скасував присуд на Зенона Коссака. *Наш прапор*. 19.11.1933. Ч. 91. С. 5.
41. Ожубко В. Зенон Коссак – видатний член ОУН. В. Ожубко. *Дрогобицький краєзнавчий збірник*. [Під ред. К. Кондратюка]. Спецвипуск. Дрогобич, 2002. С. 242–251.
42. ОУН 1929–1954. Париж, 1955. 444 с.
43. Пагіря О., Посівнич М. Воєнно-політична діяльність ОУН у Закарпатті (1929–1939). *Український визвольний рух*. Львів: ЦДВР, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2009. Збірник 13. С. 45–88.
44. Посівнич М. Експропріаційна діяльність Організації Українських Націоналістів у 1929–1939 рр. *Визвольний шлях*. Київ, 2005. Кн. 4. С. 96–103.
45. Посівнич М. Степан Бандера. Дрогобич: Посвіт, 2018. 332 С., іл.
46. Посівнич М. Бойові акції ОУН в 1929–1939 рр. *Український визвольний рух*. Львів: Центр досліджень визвольного руху, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2010. Збірник 14. С. 33–56.
47. Посівнич М. Воєнно-політична діяльність ОУН в 1929–1939 роках. Тернопіль: Крила, 2023. 368 с., іл.
48. Посівнич М. Життя на тлі історії ОУН: Білас і Данилишин. Львів: ТЗОВ «ВФ «Афіша», 2012. 172 с., іл.;
49. Роман Шухевич у громадсько-політичному житті Західної України 1920–1939 рр.: спогади, документи, світлина / Упоряд. і відп. ред. Андрій Сова; Центр незалежних історичних студій. Львів: Априорі, 2019. 816 с.
50. Тарнавський Р. Коссаки (Гриць, Іван, Василь, Йосиф, Зенон). Дрогобич: Посвіт, 2021. 204 с.
51. Тарнавський Р. Тустановичі. Дрогобич: Посвіт, 2019. 436 с. + 116 с.
52. Третій судовий процес З. Коссака. *Наш прапор*. 04.02. 1934. Ч. 9. С. 2.
53. Тустанівський В. Підпілля в Дрогобичі. *Дрогобиччина – земля Івана Франка*. Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто, 1973. Т. I. С. 91–107.
54. Хто нападав на пошту у Ферлієві. *Наш прапор*. 23.03.1938. Ч.32. С.6
55. ЦДІАЛ. Ф. 179. Оп. 3. Спр. 2321. Ар. 15–16.
56. Чайковський Д. Білас і Данилишин. Нью-Йорк, 1969. 277с.
57. Armstrong J. Ukrainian nationalism. New York – London, Columbia University Pres, 1963. 361 p.
58. Wysocki R. Organizacja Ukraińskich Nacjonalistów w Polsce w latach 1929–1939. Geneza, struktura, program, ideologia. Lublin, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie Skłodowskiej, 2003. 433 s.

REFERENCES

1. Varshavskiy akt obvynuvachennia Stepana Bandery ta tovaryshyiv (2005) [Warsaw act of indictment of Stepan Bandera and his comrades] / [upor. M. Posivnych]. Lviv: TsDVR, 199 p. [in Ukrainian].
2. Vyishly na voliu. (15.12.1937) [They were released.] *Homin Kraiu*. Issue. 2. P. 5. [in Ukrainian].
3. Vyishly na voliu. (03.12.1937) [They were released.] *Dilo*. Issue. 267. P. 3. [in Ukrainian].
4. Vyishov na voliu. (02.12.1937) [Released.] *Dilo*. Issue. 266. P. 8. [in Ukrainian].
5. Hikavyi M. (1968) Zenon Kossak – providnyi ukraïnskyi natsionalist [Zenon Kossak is a leading Ukrainian nationalist]. *Vyzvolnyi shliakh*. Vol. 09(246). 1074–1075. [in Ukrainian].

6. Hladylovych A. (1978) Drohobytska studentska sektsiia v 1931–1936 rokakh (spogad) [Student section in Drohobych in 1931–1936 (memory)]. *Drohobychchyna – zemlia Ivana Franka. Niu-iork – Paryzh – Sydnei – Toronto. – Drohobychchyna is the land of Ivan Franko. – New York-Paris-Sydney-Toronto, Vol. II.* 41–45. [in Ukrainian].
7. Hladylovych A. (1973) Zenon Kossak. *Drohobychchyna – zemlia Ivana Franka. Niu-iork – Paryzh – Sydnei – Toronto. – Drohobychchyna is the land of Ivan Franko. – New York-Paris-Sydney-Toronto, Vol. I.* 680–682. [in Ukrainian].
8. Darovanets O. (2007) Orhanizatsiini pochatky UVO ta formuvannia yii struktury (1920–1922). *Ukrainian liberation movement*. Lviv: Liberation Movement Research Center of the Institute of Ukrainian Studies named after I. Krypnyakevych of the National Academy of Sciences of Ukraine. Collection 11.] *Ukrainskyi vyzvolnyi rukh*. Lviv: Tsentr doslidzhen vyzvolnoho rukhu, Instytut ukrainoznavstva im. I. Krypnyakevycha NAN Ukrainy. Zbirnyk 11. P. 5–60. [in Ukrainian].
9. Darovanets, O., Moroz, V., Muravskiy, V. (2007) Kossak Zenon. Natsionalistychnyi rukh 1920–1930-kh rokiv (materialy do biohrafichnoho dovidnyka). P. *Mirchuk. Narys istorii OUN. 1920–1930*. Vyd. tretie, dopov. V. Moroz (Red.). Kyiv: Ukrainske vydavnytstvo [Kossack Zenon. The Nationalist Movement of the 1920s and 1930s (materials for a biographical guide). P. Mirchuk. Essay on the history of the OUN. 1920–1939 years. Ed. the third, suppl. V. Moroz (Ed.). Kyiv: Ukrainian publishing house] 716. [in Ukrainian].
10. Demian H. (2003) Heneral UPA Oleksa Hasyn – «Lytsar» [UPA General Oleksa Hasyn – «Lytsar»]. Lviv: Instytut narodoznavstva NANU. 647 p. [in Ukrainian].
11. Drahan A. (10.01.1968.) Tam, de liudiam rohy prypravliaiut [Where people's horns are fixed]. *Svoboda*. № 5. 2–3. [in Ukrainian].
12. Zenon Kossak vyishov na voliu. (06.12.1937) [Zenon Kossak was released.] *Nash prapor*. Issue. 134. P. 6. [in Ukrainian].
13. Zenon Kossak shche raz pered sudom. (5.07.1934) [Zenon Kossak is on trial again.] *Nash prapor*. Issue. 50. P. 6. [in Ukrainian].
14. Zenon Kossak (1968) (Rozpovid sestry Olenky i brata inzh. Bohdana) [Zenon Kossak (The story of sister Olenka and brother engineer Bohdan)]. *Kossak, Okhrymovych, Turash*. Toronto: LVU. 19–29. [in Ukrainian].
15. Ilnytskyi V. (2009) Drohobytska okruha OUN: struktura i kerivnyi sklad (1945–1952 rr.) [Drohobych district of the OUN: structure and leadership (1945–1952)]. Drohobych: *Vymir*, 368 p. [in Ukrainian].
16. Ilnytskyi V. (2013) Zhyttievyy i boiovyi shliakh Petra Melnyka – «Khmara» (za materialamy osobystykh ziznan ta dokumentiv represyvno-karalnykh orhaniv) [Life and combat path of Petr Melnyk – «Khmara» (according to personal confessions and documents of repressive and punitive bodies)]. *Halychyna. Vseukrainskyi naukovyi i kulturno-prosvitnii kraieznavchyy chasopys. Do 70-richchia stvorennia Ukrainskoi povstanskoi armii* [holovnyi redaktor M. Kuhutiak]. – Galicia All-Ukrainian scientific and cultural and educational local history magazine. To the 70th anniversary of the creation of the Ukrainian Insurgent Army [chief editor M. Kugutyak]. Issue. 24. 195–202. [in Ukrainian].
17. Ilnytskyi V. (2021) *Zhyttievyya boiovyi shliakh Volodymyra Fraita (1911–1951) [Life and combat path of Volodymyr Fraita (1911–1951)]. Rozvytok suchasnoi osvity i nauky: rezultaty, problemy, perspektyvy*. Tom V: Dynamika naukovykh ta osvitnikh doslidzhen v umovakh pandemii [kolektyvna monohrafiia] / [Naukova redaktsiia: Ya. Gzhesiak, I. Zymomria, V. Ilnytskyi]. Konin – Uzhhorod – Kherson: Posvit. – Development of modern education and science: results, problems, prospects. Volume V: Dynamics of scientific and educational research in the conditions of the pandemic [collective monograph] / [Scientific editor: Ya. Grzesiak, I. Zymomria, V. Ilnytskyi]. 96–105. [in Ukrainian].
18. Ilnytskyi V. (2013) Postat Yaroslava Melnyka-«Roberta» na tli ukrainskoho vyzvolnoho rukhu [The figure of Yaroslav Melnyk-«Robert» against the background of the Ukrainian liberation movement]. *Dialoh kultur – fenomen u mizhdystyplinarному vymiri* / [za red. prof. N. Skotnoi, prof. I. Zymomri]. Drohobych: Posvit. – Dialogue of cultures is a phenomenon in an interdisciplinary dimension / [ed. Prof. N. Skotnoi, prof. I. Zymomri]. 153–160. [in Ukrainian].
19. Ilnytskyi V. (2012) Providnyk Karpatskoho kraiovoho provodu OUN – Stepan Slobodian-«Efre», «Klym» [The leader of the Carpathian regional branch of the OUN is Stepan Slobodian-«Efre», «Klym»]. *Zbirnyk naukovykh prats molodykh uchenykh Drohobytskoho derzhav-noho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka* / [redaktery-uporiadnyky V. Ilnytskyi, A. Dushnyi, I. Zymomria]. Drohobych: Redaktsiino-vidavnychiy viddil DDPU imeni Ivana Franka. – Collection of scientific works of young scientists of Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University / [editors-compilers V. Ilnytskyi, A. Dushnyi, I. Zymomria]. – Drohobych: Editorial and publishing department of the Ivan Franko State University. Issue. 1. 383–390. [in Ukrainian].
20. Ilnytskyi V., Posivnych M. (2024) Vasyl Rehei («Kit»): «Istoriia narodu pyshetsia doliamy liudei» [Vasyl Rehey («Kit»): «The History of the Nation is Written by the Destinies of the People»] Drohobych: Posvit. 160 p. [in Ukrainian].
21. Isaiuk O. (2023) Roman Shukhevych. Zhyttia lehendy [Roman Shukhevich. The life of the legend]. K.: Nash Format. 464 p.: il. [in Ukrainian].
22. Kentii A. (1998) Narysy istorii Orhanizatsii Ukrainskykh Natsionalistiv (1929–1941) [Essays on the history of the Organization of Ukrainian Nationalists (1929–1941)] / Anatolii Kentii. K., 200 s. [in Ukrainian].
23. Kentii A. (1998) Ukrainska Viiskova orhanizatsiia (UVO) v 1920–1928 rr. Korotkyi narys. [Ukrainian Military Organization (UVO) in 1920–1928. Brief sketch.] / Anatolii Kentii. K., 81 s. [in Ukrainian].
24. Kentii A. (2005) Zbroinyi chyn ukrainskykh natsionalistiv 1920–1956. Istoryko-arkhivni narysy / Anatolii Kentii. T. 1: Vid Ukrainskoi Viiskovoi Orhanizatsii do orhanizovanoho ukrainskoho natsionalizmu. 1920–1942. [Kentii A. Armed actions of Ukrainian nationalists 1920–1956. Historical and archival essays / Anatoly Kentiy. Vol. 1: From the Ukrainian Military Organization to organized Ukrainian nationalism. 1920–1942]. K., 332 s. [in Ukrainian].

25. Knysh Z. (1975) V sutinkakh zrazy. (Ubyvstvo Tadeusha Holuvka na tli zrazy Romana Baranoskoho). [In the twilight of betrayal. (The murder of Tadeusz Holuvko against the background of the betrayal of Roman Baranosky)] Toronto: Sribna surma. 659 p. [in Ukrainian].
26. Knysh Z. (1966) Vlasnym ruslom. Ukrainaska Viiskova Orhanizatsiia vid oseni 1922 do lita 1924 roku. [In its own way. Ukrainian Military Organization from autumn 1922 to summer 1924.] Toronto: Sribna surma. 260 p. [in Ukrainian].
27. Knysh Z. (1973) Horodok. [Township] Toronto: Sribna surma. 552 p. [in Ukrainian].
28. Knysh Z. (1953) Dryzhyt pidzemnyi huk. (Spohady z 1930 i 1931 rr. v Halychyni) [Trembling underground noise (Memories from 1930 and 1931 in Galicia)]. Vinnipeh. 340 p. [in Ukrainian].
29. Knysh Z. (1980) Na zhyttia i smert... Storinky z istorii UVO. [For life and death... Pages from the history of UVO.] Toronto: Sribna surma. 258 p. [in Ukrainian].
30. Knysh Z. (1996) Napad na poshtu v Truskavtsi. [Attack on the post office in Truskavets.] *Biblioteka «Frankovoi krynytsi»*. Toronto – Truskavets. 16 p. [in Ukrainian].
31. Konhres Ukrainskykh Natsionalistiv 1929 rik. Dokumenty i materialy (2006) [Congress of Ukrainian Nationalists, 1929. Documents and materials / [Ref. V. Muravskiy]. Lviv: LNB named after V. Stefanyka of the National Academy of Sciences of Ukraine, Liberation Movement Research Center] / [Upor. V. Muravskiy]. Lviv: LNB im. V.Stefanyka NAN Ukrainy, TsDVR. 420 p.; il. [in Ukrainian].
32. Kosyk V. (2009) Spetsoperatsii NKVD – KGB proty OUN: borotba Moskvy proty ukrainskoho natsionalizmu 1933-1943. Doslidzhennia metodiv borotby. [Kosyk V. NKVD – KGB special operations against the OUN: Moscow's struggle against Ukrainian nationalism 1933–1943. Study of methods of struggle. Lviv: Galicia Publishing Union] Lviv: Halytska vydavnycha spilka. 160 p. [in Ukrainian].
33. Kossak, Okhrymovych, Turash. (1968) Toronto: LVU, 190 P. [in Ukrainian].
34. Martynets V. (1949) Ukrainske pidpillia. Vid UVO do OUN: Spohady i materialy do peredistorii ta istorii ukrainskoho orhanizovanoho natsionalizmu. [Ukrainian underground. From UVO to OUN: Memories and materials on the prehistory and history of Ukrainian organized nationalism.] B.m.v. 421 p. [in Ukrainian].
35. Mirchuk P. (1977) Sprava vbyvstva T.Holuvka. [The case of the murder of T.Holuvka.] *Vyzvolnyi shliakh*. Vol. Kn. 1. P. 117–124. [in Ukrainian].
36. Mirchuk P. (1977) Sprava vbyvstva T.Holuvka. [The case of the murder of T.Holuvka.] *Vyzvolnyi shliakh*. Vol. 2. P. 228–239. [in Ukrainian].
37. Mirchuk P. (1977) Sprava vbyvstva T.Holuvka. [The case of the murder of T.Holuvka.] *Vyzvolnyi shliakh*. Vol. 3. P. 348–359. [in Ukrainian].
38. Mirchuk P. (1985) Zenon Kossak. P. Mirchuk. *Revoliutsiinyi zmah za USSD. Khto taki «banderivtsi», «melnykivtsi», «dviikari»*. Niu-York – Toronto – London: Soiuz Ukrainskykh Politviazniv, T. I. [Zenon Kossak. P. Mirchuk. The revolutionary struggle for the Ukrainian Independent Cathedral State. Who are «Banderivtsi», «Melnikivtsi», «dvoikari». New York – Toronto – London.]. Vol. I. S. 95–96. [in Ukrainian].
39. Mirchuk P. (2007) Narys istorii OUN. 1920–1930 roky. [P. Mirchuk. Essay on the history of the OUN. 1920–1939 years. [Authors and emphasis. add.: O. Darovanets, V. Moroz (corresponding editor), V. Muravskiy, M. Posivnych]. Kyiv: Ukrainian publishing house]/Petro Mirchuk/[Avtory i upor. dopovnen: O. Darovanets, V. Moroz(vidp. red.), V. Muravskiy, M. Posivnych]. Kyiv:UVS. 1006 p. (Vydannia tretie). [in Ukrainian].
40. Naivysshyi sud skasuvav prysud na Zenona Kossaka.(19.11.1933) [The Supreme Court annulled the sentence against Zenon Kossak.] *Nash prapor*. Issue. 91.P. 5. [in Ukrainian].
41. Ozhubko V. (2002) Zenon Kossak – vydatnyi chlen OUN [Zenon Kossak is an outstanding figure of the OUN] V. Ozhubko. *Drohobyt'skyi kraieznavchyi zbirnyk* / [Pid. red.K. Kondratiuka]. Spetsvypusk. Drohobych. – Drohobych local history collection. [Sub. ed. K. Kondratiuk]. Special issue. Drohobych. 242–251.[in Ukrainian].
42. OUN 1929–1954. (1955) Paryzh. 444p. [in Ukrainian].
43. Pahiria O., Posivnych M. (2009) Voienno-politychna diialnist OUN u Zakarpatti(1929-1939)[Military and political activities of the OUN in Transcarpathia (1929–1939)]. *Ukrainskyi vyzvolnyi rukh*. Lviv: Tsentr doslidzhen vyzvolnoho rukhu, Instytut ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha NAN Ukrainy, Zbirnyk 13. P. 45–88 – Ukrainian liberation movement. Lviv: Free Wave Research Center of the Institute of Ukrainian Studies named after I. Krypyakevych of the National Academy of Sciences of Ukraine, Collection 13. P. 45–88 [in Ukrainian].
44. Posivnych M. (2005) Ekspropriatsiina diialnist Orhanizatsii Ukrainskykh Natsionalistiv u 1929–1939 rr. [Expropriation activities of the Organization of Ukrainian Nationalists in 1929–1939]. *Vyzvolnyi shliakh*. Vol. 4. P. 96–103. [in Ukrainian].
45. Posivnych M. (2018) Stepan Bandera. Drohobych: Posvit. 332 p., il. [in Ukrainian].
46. Posivnych M. (2010) Boiovi aktsii OUN v 1929–1939 rr. [Combat actions of the OUN in 1929–1939.]. *Ukrainskyi vyzvolnyi rukh*. Lviv: Tsentr doslidzhen vyzvolnoho rukhu, Instytut ukrainoznavstva im. I.Krypiakevycha NAN Ukrainy. Zbirnyk 14. S. 33–56. – Ukrainian liberation movement. Lviv: Free Wave Research Center of the Institute of Ukrainian Studies named after I. Krypyakevych of the National Academy of Sciences of Ukraine, Collection 14. P. 33–56. [in Ukrainian].
47. Posivnych M. (2023) Voienno-politychna diialnist OUN v 1929–1939 rokakh [Military and political activities of the OUN in 1929–1939]. Ternopil: Kryla. 368 p., il. [in Ukrainian].
48. Posivnych M. (2012) Zhyttia na tli istorii OUN: Bilas i Danylyshyn. [Life against the background of the history of the OUN: Bilas and Danylyshyn.]. Lviv: TzOV «VF «Afisha». 172 s., il. [in Ukrainian].
49. Roman Shukhevych u hromadsko-politychnomu zhytti Zakhidnoi Ukrainy 1920–1939 rr.: spohady, dokumenty, svitlyny (2019) [Roman Shukhevych in the social and political life of Western Ukraine 1920–1939: memories, documents,

photos (2019)] / Uporiad. i vidp. red. Andrii Sova; Tsentr nezalezhnykh istorychnykh studii. Ordering and resp. ed. Andrii Sova; Center for Independent Historical Studies – Lviv: Apriori. 816 s. [in Ukrainian].

50. Tarnavskiy R. (2021) Kossaky (Hryts, Ivan, Vasyl, Yosyf, Zenon). Drohobych: Posvit. 204 p. [in Ukrainian].

51. Tarnavskiy R. (2019) Tustanovychi. Drohobych: Posvit. 436 p.+ 116 p. [in Ukrainian].

52. Tretii sudovyi protses Z. Kossaka.(04.02.1934) [The third trial of Z. Kossak.]. *Nash prapor*. Issue. 9. P. 2. [in Ukrainian].

53. Tustanivskiy V. (1973) Pidpillia v Drohobychi. [Underground in Drohobych.]. *Drohobychchyna – zemlia Ivana Franka*. Niu-iork – Paryzh – Sydnei – Toronto. – *Drohobychchyna is the land of Ivan Franko. – New York-Paris-Sydney-Toronto, Vol. I.* 91–107. [in Ukrainian].

54. Khto napadav na poshtu u Ferliievi.(23.03.1938) [Who attacked the post office in Ferliiv.]. *Nash prapor*. Issue. 32. P. 6. [in Ukrainian].

55. TsDIAL. F. 179. Op. 3. Spr. 2321. Ar. 15–16. [in Ukrainian].

56. Chaikovskiy D. (1969) Bilas i Danylyshyn [Bilas and Danylyshyn]. Niu-York. 277 P. [in Ukrainian].

57. Armstrong J. 1963) Ukrainian nationalism. New York – London, Columbia University Pres. 361 p.

58. Wysocki R. (2003) Organizacja Ukrainskich Nacjonalistow w Polsce w latach 1929–1939. Geneza, struktura, program, ideologia. Lublin, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie Skladowskiej. 433 s. [in Polish].